

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«لایحه موافقتنامه همکاری‌های امنیتی و انتظامی بین دولت

جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری تاجیکستان»

فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در اوایل دهه ۱۹۹۰ موجبات شکل‌گیری منطقه‌ای تحت عنوان آسیای مرکزی را در پهنه فضایی-سیاسی جهان فراهم آورد، منطقه‌ای که در طول تاریخ از اهمیت ژئوپلیتیکی برجسته‌ای برخوردار بوده است. نظریات مطرح ژئوپلیتیکی و سیاسی سده‌های بیستم و حاضر نیز جایگاه مهم و تعیین‌کننده‌ای برای این منطقه در نظام بین‌الملل در نظر گرفته‌اند. با این وجود فروپاشی شوروی، این بخش از جهان را در دهه‌های اخیر، به فضایی برای رقابت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل کرده است. موقعیت حائل و ژئوپلیتیکی، منابع طبیعی غنی، تنوعات قومی و دینی، بی‌نظمی جغرافیایی-سیاسی مرزهای کشورهای منطقه، وجود خلأ قدرت منطقه‌ای بعد از فروپاشی شوروی، مجاورت با قدرت‌هایی چون چین، روسیه و ایران، مجاورت با بزرگ‌ترین تولیدکننده مواد مخدر جهان (افغانستان) و ... موجبات شکل‌گیری این رقابت‌ها را فراهم آورده است. از این رو هر کدام از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در تلاش هستند تا با شیوه‌ها و روش‌های مختلف در این منطقه از جهان جهت بهره‌برداری‌هایی در راستای منافع و اهداف ملی خود حضور یافته و حوزه نفوذ خود را به‌ویژه از بُعد ژئوپلیتیکی گسترش دهند.

با وجود اینکه این منطقه در مجاورت فضایی ایران واقع شده و دارای قربت‌های زیادی در جنبه‌های مختلف با آن است، اما جمهوری اسلامی ایران نتوانسته از این واقعیت فضایی مجاور، به‌عنوان حیاط خلوتش، جهت ارتقای امنیت ملی و توسعه خود و منطقه به‌نحو احسن بهره برده و در نهایت با بهره‌گیری از بهترین ابزارهای ممکن، با طی مراحل شکل‌گیری منطقه ژئوپلیتیکی، شکل‌گیری سازه ژئوپلیتیکی، کمال و عقلانیت ژئوپلیتیکی زمینه‌های ایجاد یک سازمان منطقه‌ای منسجم فراهم آورد. با این حال پس از فروپاشی نظام دو قطبی، شاهد آن هستیم که بجز روسیه کشورهای دیگری همچون آمریکا، رژیم صهیونیستی، ترکیه و چین حضور گسترده‌ای در منطقه یافته و بعد از ۱۱ سپتامبر و پیامدهای حاصل از آن، حتی کشورهای آسیای مرکزی به پایگاهی برای یگان‌های نظامی آمریکا تبدیل شده‌اند. به‌گونه‌ای که وابستگی جدیدی از بُعد امنیتی این کشورها به قدرت‌های بیگانه پیدا کرده‌اند که این امر چالش‌های ژئوپلیتیکی زیادی برای جمهوری اسلامی ایران دارد. همکاری ایران با کشورهای منطقه آسیای مرکزی از دو سطح دوجانبه و منطقه‌ای برخوردار بوده و از همان آغاز دهه ۱۹۹۰ تاکنون در برهه‌های زمانی مختلف رویکردهای متفاوتی مانند ژئوپلیتیکی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... به‌عنوان سیاست اصلی خود در قبال آسیای مرکزی را مورد توجه قرار داده است که به‌نظر می‌رسد این رویکردها مبتنی بر شناخت کامل و دقیق فضایی این کشورها و نحوه صحیح سیاست قدرت در چنین منطقه مهمی نبوده است و گرنه الان شاهد حضور دشمنان جمهوری اسلامی ایران نبودیم.

در این میان همگن‌ترین کشور آسیای مرکزی با جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه فرهنگی و تاریخی، جمهوری تاجیکستان است که زبان اصلی مردم آن فارسی تاجیکی بوده و دین آنها اسلام می‌باشد. موقعیت جغرافیایی این کشور در مجاورت چین و افغانستان و نزدیکی به پاکستان و هندوستان این جمهوری را به دروازه کشورهای آسیای مرکزی برای مناطق آسیای جنوبی و جنوب شرقی قرار داده است. این کشور که از نظر شاخص رقابت‌پذیری جهانی در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ در رتبه ۹۱ جهان قرار گرفته است، از پتانسیل‌های بالقوه زیادی برای ایران جهت گسترش همکاری‌ها در ابعاد مختلف برخوردار است. به همین خاطر از زمان استقلال آن در سال ۱۳۷۰ (۱۹۹۱) تاکنون، همواره دولت‌های

مشخصات لایحه

دوره نهم - سال چهارم

شماره ثبت:

۵۶۴

شماره چاپ:

۱۴۰۸

تاریخ چاپ:

۱۳۹۴/۲/۹

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفاتر: مطالعات سیاسی

مطالعات حقوقی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۶۰۱۴۲۸۵

تاریخ انتشار:

۱۳۹۴/۳/۱۲

مختلف ایران و این کشور در تلاش بوده‌اند تا موجبات بالفعل شدن این پتانسیل‌ها را جهت همکاری بیشتر فراهم آورند. از این‌رو تفاهمنامه‌های همکاری زیادی به امضا رسانیده‌اند و حتی تلاش‌هایی در جهت همکاری‌های کشورهای فارسی زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) نیز صورت گرفته است. اما به نظر می‌رسد حالت آرمانی گسترش همکاری‌های این دو کشور با توجه به ویژگی‌های مشترک زیاد بالفعل نگردیده است که حجم کم روابط اقتصادی این دو کشور گویای این مطلب است.

ملاحظات کارشناسی لایحه

دولت‌های جمهوری اسلامی ایران و تاجیکستان به دنبال تصویب موافقتنامه همکاری‌های امنیتی نظامی هستند تا سطح مناسبات بین خود را به‌ویژه در بُعد امنیتی - نظامی ارتقا دهند. از این‌رو لایحه آن از طرف دولت به مجلس تقدیم شده تا مورد بحث و بررسی قرار گرفته و تصمیمات لازم در زمینه تصویب آن اتخاذ شود. با توجه به اهمیت منطقه آسیای مرکزی و به‌ویژه تاجیکستان که در توضیحات فوق بیان گردید، چنین توافقنامه‌ای می‌تواند زمینه نزدیک شدن هر چه بیشتر دو کشور ایران و تاجیکستان را فراهم آورده و منجر به گسترش حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی ایران در آسیای مرکزی شود. بنابراین در کل این لایحه مثبت ارزیابی می‌شود. اما با این وجود ذکر نکاتی در این زمینه لازم می‌باشد:

• واژه‌های تروریسم و افراط‌گرایی در مقدمه و مواد این لایحه به دلایل ذیل حذف گردد:

۱. سرویس اطلاعاتی تاجیکستان به دنبال اتهام‌زنی، تضعیف و برخورد با نهضت اسلامی تاجیکستان است و در این راستا تلاش دارد تا آنها را به‌عنوان تروریست معرفی کند و زمینه‌های ارتباطی آنها با جمهوری اسلامی ایران را قطع کند. موافقت با این بند و قبول همکاری با دولت تاجیکستان می‌تواند این زمینه را فراهم کند که مستقیماً نهضت اسلامی تاجیکستان (نات) را زیر ضربه خواهد برد.

۲. با عنایت به رشد روزافزون گروه‌های افراط‌گرای مذهبی در آسیای میانه هرگونه امضای توافقنامه آشکار و همکاری رسمی ضدتروریستی با این دولت‌ها منشأ تهدیدات مهمی بر علیه کشورمان می‌شود و این افراد را که بعضاً از کشورمان به‌عنوان معبر استفاده می‌کنند، به رسوب‌گذاری و انجام عملیات در داخل کشور تشویق می‌کند.

۳. به دلیل عام و چندوجهی بودن واژه تروریسم و تفاوت در تفاسیر طرفین از معنی تروریسم، طرف تاجیکی؛ نهضت‌های مقاومت را در زمره ی مصادیق تروریسم آورده و این موضوع همچنین می‌تواند مورد بهره‌برداری کشورهای ثالث نیز قرار گیرد.

• از این‌رو بهتر است در بند «۱» ماده (۱) به شکل زیر تغییر نماید:

«پیشگیری و مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی و سایر جرائم مندرج در این موافقتنامه»

• بند «۶» ماده (۱) لازم است به شکل زیر تغییر نماید:

«همکاری و تعامل در زمینه برنامه‌های کاهش تقاضای مواد مخدر و مواد اولیه و پایه شیمیایی؛ از جمله درمان و پیشگیری از

آسیب». زیرا هر چند بند «۶» در ادامه بند «۵» آمده، لکن به‌عنوان یک بند مجزا باید کاملاً به مفهوم دقیق موضوع اشاره شود که با اضافه نمودن «مواد مخدر و مواد اولیه پایه شیمیایی» این ملاحظه به خوبی تأمین می‌شود.

• در بند «۸» از ماده (۱)، در متن ارائه شده در لایحه فوق، تغییر متن به شکل زیر توصیه می‌شود:

«پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا، اموال و اشیای فرهنگی و تاریخی و استرداد آنها». زیرا در این بند موضوع استرداد اموال و...

مغفول مانده بود که با توجه به موارد جاری کشور در تاجیکستان لازم است تا موضوع فوق نیز در آن قید گردد.

• بند «۹» ماده (۱)، تغییر متن به شکل زیر پیشنهاد می‌شود:

«پیشگیری و مقابله با جعل اوراق بهادار دولتی، اسناد مسافرتی و اوراق هویتی، پول، کارت‌های اعتباری، اسناد گمرکی و

دیگر اسناد با ارزش». زیرا در این بند به جعل اسناد گمرکی که یکی از موارد مبتلابه امروز جعل سند در تعاملات بازرگانی است، اشاره‌ای

نشده است که با اضافه نمودن «اسناد گمرکی» به متن فوق، آن را کامل تر می‌نماید.

- در بند «۱۲» از ماده (۱)؛ با حذف جمله «سایر جرائمی که با استفاده از وسایل مخابراتی و ارتباطی صورت می‌گیرد» این بند به شکل زیر تغییر می‌نماید:

«پیشگیری و مقابله با جرائم رایانه‌ای». عدم حذف جمله فوق‌الاشاره بابتی گسترده و نامعلوم از جرائمی را باز خواهد کرد که منتفع اصلی آن تاجیکستان خواهد بود به‌ویژه آنکه جرائمی که در آنها از وسایل مخابراتی و ارتباطی استفاده می‌شود، انحصاراً به معنای جرائم رایانه‌ای نیست.

- لازم است بند جدیدی به ماده (۱) با مضمون زیر اضافه گردد:

«همکاری در شناسایی و انتقال اموال مجرمین اقتصادی که در محاکم قضایی هر یک از دو طرف متعاقد محکوم شده‌اند». اضافه نمودن این بند، به دلیل وجود موارد جاری اقتصادی مانند: بابک زنجانی و علی‌اصغر شعر دوست در کشور تاجیکستان است که با تصویب آن، امکان بازگرداندن مبالغ قابل توجهی از سرمایه کشور، ممکن می‌شود. منطقاً نیز انتظار است که همکاری در زمینه‌های انتظامی و مقابله با تخلفات اقتصادی منجر به بازگشت اموال به میهن شود.

- در بند «۲»، ماده (۲)، کلمات «اشکال مختلف» و جمله «همچنین درباره تجهیزات و شیوه فعالیت گروه‌های تروریستی» حذف شده و صرفاً به جمله زیر بسنده شود؛

«تبادل اطلاعات در مورد جرائم سازمان یافته فراملی و روش‌های جلوگیری از آنها که اقدامات آنها بر ضد منافع طرف‌های متعاقد و یا یکی از آنهاست».

- اقدامات تروریستی در تاجیکستان به‌عنوان جرائم سازمان‌یافته شناخته می‌شود و مبارزه با گروه‌های اسلامی و از جمله نهضت اسلامی تاجیکستان (نات) در آن کشور در این چارچوب و به اداره مبارزه با جنایات سازمان یافته در پلیس تاجیکستان واگذار شده است. بر این اساس نه تنها لازم است که از تصویب هر بندی که نهضت اسلامی تاجیکستان مصداق آن باشد اجتناب نمود، بلکه باید برای جرائم سازمان یافته نیز تعریف مشترکی ارائه داد که در آن قالب دولت تاجیکستان، پای کشورمان را به مبارزه ناخواسته با نات یا گروه‌های افراط‌گرای آسیای میانه باز نکند.

- در بند «۳» از ماده (۲) مقتضی است واژه «اعمال تروریستی» از ماده فوق نیز حذف شود.

- در بند «۹» از ماده (۲)، شایسته است با توجه به موارد جاری امنیتی، واژه «اطلاعات بیومتریک» به متن اولیه اضافه و به شکل زیر تبدیل گردد:

«تبادل اطلاعات در زمینه اتباع هر یک از دو طرف متعاقد که در قلمرو طرف دیگر مرتکب جرم شده و در بازداشت بسر می‌برند؛ از جمله با ذکر هویت، نوع اتهام یا جرم، عکس و آثار انگشت، اطلاعات بیومتریک و آخرین وضعیت پرونده آنان».

- در بند «۱۱» ماده (۲)، با حذف واژه «اطلاعات» و همچنین حذف جمله «و در قلمرو طرف متعاقد دیگر اقامت غیرمجاز دارند» از انتهای بند مذکور این بند، به شکل زیر تغییر یابد:

«تبادل تجربیات در زمینه چگونگی کنترل اتباع خارجی و افراد فاقد تابعیت که به‌صورت غیرقانونی از مرزهای هر یک از دو طرف متعاقد تردد نموده‌اند». در این بند با توجه به اینکه اطلاعات بعضی از افراد مقیم و مترددین به کشور، خصوصاً از اتباع منطقه آسیای میانه جزء اطلاعات سری محسوب می‌گردد. لازم است از موارد ذکر شده که بار اطلاعاتی دارد، صرفنظر شود و صرفاً به تبادل تجربیات پرداخته شود. به‌ویژه آنکه بیم آن می‌رود که سرویس تاجیکستان از این بند در چارچوب اقدامات نیابتی بهره‌برداری کند. بدیهی است که دستیابی به اطلاعات اتباع خارجی یا فاقد تابعیتی که از آسیای میانه به کشورمان وارد و در ایران اقامت غیرمجاز دارند از طریق تبادلی قابل تأمین است و ضرورتی به طرح آنها در این توافقنامه نیست.

• در بند «۳» ماده (۳)، واژه «محلی» حذف شود، زیرا در تاجیکستان علاوه بر مجلس ملی، در هر ولایت یک مجلس ولایتی یا مجلس محلی نیز وجود دارد که به طور صوری به وضع قوانینی می‌پردازد. از آنجایی که رعایت قانون محلی تاجیکستان به نفع جمهوری اسلامی ایران نخواهد بود و راه را برای توجیه عدم پایبندی طرح تاجیکی به تعهدات خود باز خواهد کرد، با حذف، واژه «محلی»؛ متن فوق به شکل زیر تغییر پیدا نماید:

«در صورت تعارض با قوانین ملی طرف متعاقد در خواست شونده»

در ماده (۴) (طبقه‌بندی و بهره‌برداری از اطلاعات و اسناد)، خط سوم، جمله «فقط در صورت کسب موافقت قبلی، کتبی و رسمی طرف متعاقد ارائه‌کننده در اختیار طرف ثالث قرار خواهد گرفت، در هر صورت» حذف و به جای آن از جمله «تحت هیچ شرایطی طرف ثالث قرار نخواهد گرفت».

• پیشنهاد می‌گردد که عنوان این لایحه با حذف واژه «امنیتی» به شرح ذیل تغییر یابد:

«موافقتنامه همکاری‌های انتظامی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری تاجیکستان»

• علاوه بر موارد فوق ابتدا باید با آسیب‌شناسی همکاری‌های ایران و تاجیکستان به این سؤال پاسخ داد که با وجود قرابت زیاد بین این دو کشور، چرا نباید همکاری‌های گسترده‌ای در ابعاد مختلف در چندین دهه گذشته بین آنها شکل گیرد. آیا نوع رویکرد اتخاذ شده از سوی جمهوری اسلامی ایران برای گسترش روابط با تاجیکستان متناسب با برهه‌های زمانی حاکم بوده است؟ در صورت چنین آسیب‌شناسی می‌توان امیدوار بود تا رویکرد مناسبی جهت این امر اتخاذ گردد.

• به نظر می‌رسد اتخاذ رویکردهای تک‌بعدی در زمینه همکاری‌های بین دو کشور چندان مناسب نباشد و باید رویکردهایی متناسب با پتانسیل‌های دو کشور برای نیل به همگرایی بیشتر اخذ گردد. از آنجا که این کشور قسمت اعظم انرژی مورد نیاز خود را وارد می‌کند و از طرف دیگر از پتانسیل‌های بالایی در زمینه منابع آبی برخوردار است می‌توان در کنار این توافقنامه، توافقنامه‌هایی در زمینه همکاری‌های اقتصادی صورت گردد تا پایه‌های این روابط افزایش یابد.

• در برخی از زمینه‌های همکاری ارائه شده در ماده (۱)، جمهوری تاجیکستان تاکنون تفاهمنامه‌های همکاری زیادی با کشورهای دیگر مانند آمریکا، روسیه و دیگر کشورها به امضا رسانیده است که هدف نهایی اکثر آنها مقابله با تروریسم، مواد مخدر، امنیت مرزی و دیگر تهدیدات امنیتی برای این کشور است. بنابراین این سؤال پیش می‌آید که در صورت تصویب چنین توافقنامه‌ای، همکاری ایران با تاجیکستان در این زمینه‌ها موجبات همکاری با کشورها و سازمان‌هایی که تاکنون با این کشور توافق کرده‌اند را فراهم می‌آورد. در صورتی که این امر میسر گردد، این همکاری‌ها با کدام یک از کشورهای مذکور و در چه سطحی می‌باشد؟

• پیشنهاد می‌گردد برای بند «۲» ماده (۱) یعنی «مقابله با هرگونه فعالیت عوامل و یا نیروهای کشورهای ثالث در سرزمین هر یک از طرف‌های متعاقد که امنیت ملی طرف متعاقد دیگر را تهدید می‌کند»، تبصره‌ای جهت در نظر گرفتن شرایطی برای این مسئله در نظر گرفته شود.

• بند «۸» ماده (۲) (شیوه‌های همکاری) که در زمینه «مبادله تجربیات در زمینه سازماندهی، اداره، تعلیم و آموزش نیروهای خود در سایر زمینه‌های مرتبط با این موافقتنامه» می‌باشد، منطقی به نظر نمی‌رسد زیرا تاریخ نشان داده که به هیچ توافقنامه و پیمانی نمی‌توان اعتماد کامل کرد و ممکن است هر لحظه مشکل یا مسئله‌ای رخ دهد که موجبات تیره شدن روابط دو طرف را موجب گردیده و از این رو ممکن است اطلاعات مورد نظر در زمینه این بند ماده (۲) مورد سوءاستفاده کشور مقابل و یا دیگر کشورها از طریق آن گردد که امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را با تهدید مواجه می‌کند.

• در انتها لازم است تبصره‌ای به این مضمون اضافه گردد:

تبصره - اصلاحات موضوع ماده (۱۰) به واسطه سازوکار مقرر در ماده (۱۱) موافقتنامه در خصوص جمهوری اسلامی ایران به شرط طی تشریفات اصول هفتادوهفتم و یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی اعتبار خواهد یافت.